

О. Ю. Карпенко, Ю. І. Дідур (Одеса)

СТРУКТУРНІ ТИПИ ЕРГОНІМІВ

У статті розглядаються структурні типи ергонімів – власних назв на позначення груп людей. Проаналізовано ергонімікони Києва, Лондона та Москви, встановлено спільні та відмінні риси структурної організації ергонімів, простежено взаємовідношення структурної та денотатно-номінативної типології ергонімів.

Ключові слова: ергонім, структурний тип, денотатно-номінативна класифікація.

В статье рассматриваются структурные типы эргонимов – имен собственных, обозначающих группы людей. Проанализированы эргонимиконы Киева, Лондона и Москвы, установлены общие и отличительные черты структурной организации эргонимов, прослежены взаимоотношения структурной и денотатно-номинативной типологии эргонимов.

Ключевые слова: эргоним, структурный тип, денотатно-номинативная классификация.

The article covers structural types of ergonyms – proper names of groups of people. The article analyses ergonymicons of Kyiv, London and Moscow, reveals common and distinctive features of ergonymic structural organisation and determines correlation between structural and denotative-nominative typology of ergonyms.

Key words: ergonym, structural type, denotative-nominative classification.

Цю статтю присвячено вивченню структурних особливостей функціонування ергонімів в українській, англійській та російській мовах. **Мета** цього дослідження – встановлення спільних та відмінних рис у структурній організації ергонімів у досліджуваних мовах. **Об'єктом** дослідження послуговували ергонімікони Києва, Лондона та Москви, **предметом** – структурні особливості

✱ ПАМ'ЯТИ ЄВГЕНІЯ СТЕПАНОВИЧА ОТИНА ✱

їх складників. **Матеріалом** дослідження було обрано 3000 найуживаніших ергонімів з друкованих та електронних ЗМІ.

Велику увагу класифікації ергонімів приділяли багато вчених, але спроби встановлення спільних та відмінних структурних рис ергонімів в українській, англійській та російській мовах зроблено ще не було, що зумовлює **актуальність** цього дослідження. Серед найважливіших класифікацій структури онімів необхідно відзначити роботу В. В. Німчука «Українська ономастична термінологія» [4, 24–43], в якій було розподілено всі власні назви на прості, одноосновні імена та складні ономастичні композити. Останні, у свою чергу, розрізняються на справжні складні оніми, несправжні складні та абрєвіатури. До того, існують також зрощені, лігатурні власні назви та ономастичні словосполучення [4, 43].

Значний вплив на розуміння природи структурної організації власних назв було зроблено О. В. Суперанською у її науковій розвідці «Структура имени собственного. Фонология и морфонология» [6]. Досліджуючи топоніми, вчена виокремила такі їх структурні типи, як однослівні, до яких залучено прості непохідні та похідні, а також складні й багатослівні.

Н. В. Подольська у своєму словнику «Словарь русской ономастической терминологии» виокремлює такі типи власних назв щодо їх структури: прості, які у подальшому розрізняються на одноосновні та однослівні, складні, які у свою чергу розподіляються на двоосновні, абрєвійовані, тавтологічні, акроніми, афіксальні, композити та юкстапозити, а також складені, серед яких розрізняються назви-словосполучення, речення, фрази, подвійні оніми, антропоформули й тауніми [12].

М. М. Торчинський додав важливе уточнення до структурної класифікації онімів, відокремивши її від інших через те, що існує «певне ототожнення структурної типології онімів з іншими, передусім словотвірною, мотиваційною, за формою, походженням тощо» [8, 445]. У своєму дисертаційному дослідженні М. М. Торчинський розділив власні назви на прості, складні й складені. Прості оніми розділяються на безафіксні та афіксальні, складні оніми обіймають однослівні двокореневі чи багатоосновні, серед яких є власне композити, афіксальні композити та абрєвіатури. Складені власні назви включають двослівні чи багатослівні, які

можуть бути представленими онімами-словосполуками, онімами-словосполученнями та онімами-фразами [8, 446].

Д. Г. Бучко з Н. В. Ткачовою у «Словнику української ономастичної термінології» приділили велику увагу структурним особливостям пропріативів. Так, серед структурних типів власних назв автори виокремлюють **просту** назву, тобто це – «одноосновна власна назва» [11, 157], причому остання має окреме пояснення: **одноосновний** онім – «власна назва, що має тільки одну основу, одну кореневу морфему» [11, 130]. Одноосновні оніми не слід плутати з **однослівними**, бо останні можуть мати більше однієї основи. У словнику цей тип онімів дефіновано наступним чином: однослівний онім – «власна назва, складена з одного слова» [11, 130].

Окремо у словнику відзначено похідні оніми, які підрозділяються на деривативні, суфіксальні та конфіксальні. Так, **деривативна** або **похідна** назва «утворена за допомогою спеціального онімотворчого форманта..., напр., ... *Довженко*» [11, 155], **суфіксальна** назва – це «будь-яка власна назва, утворена за допомогою суфікса» [11, 168], а **конфіксальний** топонім, чи інакше біморфемний дериват виник «в результаті одночасного додавання до кореня (основи) префікса та суфікса ..., напр., *п. Залісся*» [11, 108]. Окремо відзначено **алегроформи** – «скорочені форми онімів, ... що виникають у мовленні та виражають певне емоційне забарвлення, напр., *Кость*» [11, 36].

Складні власні назви та їх підтипи широко представлені у словнику Д. Г. Бучко та Н. В. Ткачової. Термін **складна назва** має наступне пояснення у словниковій статті: це «дериват, що виник у результаті поєднання дієслівної основи у формі наказового способу з субстантивом або ж поєднання лише іменних основ, напр., ... *Гуляйполе*» [11, 163] чи «утворене шляхом злиття словоформ синтаксичного словосполучення в окреме слово..., напр., *Біловус*» [11, 65]. Складні назви мають свої підтипи, а саме: **двоосновна** назва – «ім'я, що складається з двох основ, ... напр., *Володимир*» [11, 75]; **комполит** – «це складна номінативна, графічно й лексикограматично цільнооформлена одиниця (онім), яка має у своєму складі не менше двох корневих морфем ... на зразок: *Богдан*» [11, 105]; **афіксальний комполит** – «власна назва, в якій складання основ супроводжують афіксація та фонетичні зміни ..., напр., *Бориславець*» [11, 105]. Як окремий підвид онімів функціонують **зрошені** власні

назви – «виникли в результаті стягнення в одне прізвисько ... двох чи більше слів, що вживалися на означення конкретної особи, напр., *Панібудьласка*» [11, 63]. Виокремлюються також **апозитивні** назви, тобто це – «складна назва, яка виникла у результаті злиття двох іменників у називному відмінку, між якими існує зв'язок-прикладка, напр., *с. Антонопіль*» [11, 47].

Три різних словникових статті присвячено скороченим складним онімам: **складноскорочена**, або **абревіатурна** назва – «форма оніма, яка виникла в результаті об'єднання окремих елементів кількох онімів, ... напр., *Донбас*» [11, 31]; **акронім** – «вид псевдоніма, ... складений з великих букв» [11, 35]; **криптонім** – «вид антропоніма, таємна назва, зашифроване літерою чи літерами прізвище» [11, 110].

До складених онімів автори словника віднесли юкстапозити, багаточленні антропоформули, онімні словосполучення, дієслівні назви та власні назви-фрази: **юкстапозита** – «складена власна назва, яка виникла внаслідок об'єднання двох чи більше слів, напр., *с. Райгород*» [11, 191]; антропонімні **дво- і більше членні формули** – «використання онімних словосполучень, напр., *Ярослав Мудрий*» [11, 46]; власна **назва-словосполучення** – «будь-яка власна назва у формі бездієслівного чи прийменникового сполучення, напр., *Азовське море*» [11, 65]; онімні **словосполучення** – «будь-яка власна назва у формі словосполучення на зразок: *с. Великі Глібовичі*» [11, 137–138]; **дієслівна назва** – «будь-яка власна назва, що виникла з речення чи словосполучення з дієслівною лексемою найчастіше в наказовому способі, напр., *скеля Пронеси Господи*» [11, 81]; **власна назва-фраза** – «будь-яка власна назва, що становить собою короткий текст, напр., ... назви творів» [11, 66].

Що стосується структурних класифікацій власне ергонімної пропріальної лексики, які існують на теперішній час, було виокремлено прості слова, складні слова, абревіатури різноманітних типів та словосполучення [7, 53]; слова непохідні чи прості похідні, складні, абревіатури складові й звукові, назви, ускладнені цифровою індексацією, апозитиви – спеціально створені одиниці номінації, відсутні у загальнолітературній мові, та словосполучення [9, 124]; однокомпонентні та двокомпонентні структурні моделі, а також описові конструкції [1, 95–104]; однокомпонентні, двокомпонентні й багатоконпонентні (описові)

конструкції [3, 92]; вони також можуть бути представлені словом, словосполученням, реченням, текстом [10, 344].

На нашу думку, ергоніми можливо розподілити на **однокомпонентні**, **двокомпонентні** та **багатокомпонентні** структури. До **однокомпонентних** віднесемо ергоніми, які виражені **непохідними** та **простими похідними** словами. Наприклад, у наступних назвах закладів харчування ергоніми виражено простими непохідними словами: *Влада*, *Лоза*, *Sketch*. Взагалі слід зазначити, що цей тип ергонімів переважає серед продуцентів, особливо тих, домінують функцією яких є продаж товарів.

Прості похідні ергоніми у нашому дослідженні обіймають афіксальні власні назви, переважно **суфіксальні**, на кшталт *Харчевня*, *Mercer*. Однак траплялися окремі випадки **префіксальних** ергонімів, наприклад, *Антимонопольний комітет України*. Крім того, було виокремлено поодинокі випадки **конфіксальних** ергонімів, таких як *Заречье*.

Складні ергоніми є досить поширеним структурним типом цього класу власних назв. Переважно було виокремлено **власне композити** та **афіксальні композити**. Наведемо приклади перших: *ФоксМарт*, *Primark*, *НЕБОсхил*, *Шеш-беш*, *Pieminister*. Афіксальні композити також було виокремлено у нашому матеріалі дослідження, наприклад, *McDonald's*.

Також до цього типу ергонімів входять **абрєвіатури**, на кшталт таких пропріативів харчувальних закладів: *Б-12*.

До **двокомпонентних** назв входять словосполучення різної структури: прийменник + іменник (*У гетьмана*), прийменник + числівник (*After 8*), прикметник + іменник (*Українські страви*, *Пекинская утка*, *The New Inn*), іменник + іменник (*Коза Дереза*, *Времена года*, *The Water Poet*), числівник + іменник (*Два гуся*, *Две палочки*) та ін.

Ергоніми-**речення** можуть відноситися як до двокомпонентних, так і до **багатокомпонентних**, наприклад, *Здоровенькі були*, *A Little of What You Fancy*.

Багатокомпонентними можуть також бути словосполучення ускладненої структури, такі як *Белое солнце пустыни* та *Powder Keg Diplomacy*.

Процентне співвідношення ергонімів різних структурних типів у досліджуваних мовах можемо представити у наступній таблиці:

Таблиця 1
Співвідношення структурних типів ергонімів в українській, англійській та російській мовах

Структурний тип	Українська мова	Англійська мова	Російська мова
Однокомпонентні	52,1	41	56,9
- непохідні слова	17	15	16,8
- похідні слова	20	14	22
- складні слова	13,1	10	16,1
- абрєвіатури	2	2	2
Двокомпонентні	44	39,2	38,4
- словосполучення	43,4	39,2	38,4
- речення	0,6	-	-
Багатокомпонентні	3,9	19,8	4,7
- словосполучення	3,9	19,6	4,7
- речення	-	0,2	-

Як бачимо, загальні тенденції ергонімотворчості в українській, англійській та російській мовах є досить схожими: простежується чітке градування у використанні одно-, дво- та багатокомпонентних іменувань. Так, однокомпонентних ергонімів у англійській мові 41%, в українській – 52,1%, в російській – 56,9%. Однак всередині цього структурного типу існують певні розбіжності, викликані синтетичною природою української та російської мов, в яких відповідно 20% та 22 % становлять похідні прості ергоніми, на відміну від аналітичної англійської мови, де процент цього типу ергонімів є значно нижчим – 14%. Цю різницю перекриває використання багатокомпонентних власних назв в ергоніміконі Лондона.

Двокомпонентні ергоніми також представлено у нашій виборці досить рівно – 43%, 39,2%, 38,4%. Відмінним є використання онімів-речень в українській ергонімії.

Багатокомпонентних, переважно трикомпонентних ергонімів більше всього було винайдено в Лондоні – 19,8%, причому їх загальна кількість в ергоніміконах Києва та Москви значно відрізняється та складає 3,9% й 4,7% відповідно.

Загальне домінування однокомпонентних ергонімів зумовлено легкістю їх запам'ятовування та відтворення, але власне ергонім зазвичай супроводжується пояснювальним та уточнюючим терміном. Іноді ергоніми вказують прямо на характер діяльності підприємства. Є. С. Отін відзначає, що така інформація частіше за все міститься у лексичному значенні апелятива, який пройшов процес онімізації, як у назві компанії, що виробляє пиво – «Пивовар», чи товариство «Свет», яке виробляє електричні прилади [5, 146]. Скажімо, що позначає ергонім «*ІСД*»? Що взагалі позначає ця власна назва? Для людини, яка ще не знайома зі *спортивним велосипедним клубом «ІСД»*, це залишається повністю незрозумілим. Як зазначає М. Я. Крючкова, ергоніми обов'язково мають двокомпонентну структуру: «термін виду ергоніма й онімічний маркер, який може мати реальний, умовний, символічний, а також реально-умовний та реально-символічний характер, що й утворює єдиний функціональний ергонімічний ланцюг» [2] на кшталт *Санаторій-профілакторій «Хвиля», Pinewood Sanatorium, Кардиологический санаторный центр «Переделкино»*. Загальноновживані, розмовні назви цих закладів позначаються онімічними маркерами *Хвиля, Pinewood, Переделкино*, однак офіційні назви мають бути зрозумілими, що й досягається за допомогою видових апелятивних номінацій. До речі, Є. С. Отін розрізняє у функціонуванні ергонімів повні їх форми та адресні чи телеграфні варіанти, які можуть бути представленими як аббревіатурне скорочення, наприклад, *ОНУ* замість *Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*, або як «ключове» слово, яке умовно виражає повне декскриптивне найменування установи, на кшталт *Таврія-В* [5, 146–147].

Н. В. Подольська, Д. Г. Бучко та Н. В. Грачова пропонують термін **термін-індикатор** – «географічний термін, у складі топоніма, який позначає, до якого топонімного типу відноситься даний топонім» [12, 125], «географічний термін у складі топоніма, який

вказує, до якого топонімного типу належить конкретний топонім, напр.: ... *с. Діл*» [11, 171]. Вважаємо за доцільне екстраполювати цю думку на ергонімію, тобто термінувати видове позначення ергоніма як **термін-індикатор**, а власне ергонім – **ергонімічним маркером**. Таким чином, терміни-індикатори у наведених прикладах – це *Санаторій-профілакторій, Sanatorium, Кардиологический санаторный центр*, ергонімічні маркери, у свою чергу, – це *Хвиля, Pinewood, Переделкино*, які разом з терміном-індикатором утворюють ергоніми.

Цікавим вважаємо дослідити також співвідношення структурних типів ергонімів з їх денотатно-номінативним розподілом. Отримані дані дозволяють стверджувати, що ергоніми тих об'єднань, які поцілені на роботу з користувачами своїх послуг, тобто безпосередньо з людьми, мають одно- та двокомпонентну структуру. Це стосується переважно сервісонімів та продукціонімів: 24,5 та 22,5 %; 20,2 та 18,4 % в українській мові; 21 та 15 %; 17 та 13 % в англійській мові; 24 та 23,8 %; 16,4 та 16 % в російській мові. Такий вибір ергонімів переважно зумовлений необхідністю зазначеного типу ергонімів бути привабливими для користувачів, легко запам'ятовуватися. Багатокомпонентні ергоніми властиві державним установам, які виконують функції порятунку, захисту, керівництва, а саме відносяться до пресулатонімів, протекціонімів та сальвонімів. Так, в ергоніміконі Києва всього 3,9 % багатокомпонентних власних назв, та з цієї кількості 2, 1 та 0,3% відносяться до зазначених трьох типів, тобто їх переважна кількість. Таку саму картину спостерігаємо у ергоніміконі Москви: з 4,7% загальної кількості багатокомпонентних ергонімів 2, 1,1 та 0,3% складають пресулатоніми, протекціоніми та сальвоніми. Щодо ергонімікону Лондона, тут існує певна своєрідність, бо багатокомпонентних іменувань тут значно більше – 19,8%, причому значна їх кількість номінує продукціоніми (8%) та сатисфакціоніми (7%). Причиною такої відмінності вбачаємо у аналітичній природі англійської мови, а також у певних давніх традиціях іменування відповідних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

ТЕОРЕТИЧНІ РОБОТИ

1. Беспалова А. В. Структурно-семантические модели эргонимов и их употребление в английском языке (на материале названий компаний) :

✱ РЕКВИЕМ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ✱

- автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / А. В. Беспалова. – Донецьк, 1989. – 16 с.
2. Крючкова М. Я. Многокомпонентные эргонимы в аспекте орфографии: проблема совершенствования нормы правописания : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / М. Я. Крючкова. – Волгоград, 2003. – 199 с.
 3. Кутуза Н. В. Структурно-семантичні моделі ергонімів (на матеріалі ергонімікону м. Одеси) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01. – укр. мова / Н. В. Кутуза. – Одеса, 2003. – 214 с.
 4. Німчук В. В. Українська ономастична термінологія / В. В. Німчук // Повідомлення Української ономастичної комісії. – К. : Наукова думка, 1966. – Випуск 1. – С. 24–43.
 5. Отин Е. С. Из истории русской эргонимии // Материалы к серии «Народы и культуры». – Вып. XXV : Ономастика. Кн.1. Имя и культура. – М., 1993.
 6. Суперанская А. В. Структура имени собственного (фонология и морфология). М. : Наука, 1969. – 209 с.
 7. Ткачук В. И. Структурные типы новых собственных названий в русском языке современной эпохи / В. И. Ткачук // Исследования по русскому языку и методика его преподавания. – Днепропетровск, 1972. – С. 53–57.
 8. Торчинський М. М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01 – укр. мова. / М. М. Торчинський. – К., 2010. – 502 с.
 9. Хейлик Т. А. Особенности образования эргонимов в современном русском языке / Т. А. Хейлик // Шоста республіканська ономастична конференція. Тези доповідей і повідомлень. – Ч. 2. – Одеса, 1990. – С. 123–124.
 10. Ходоренко А. В. Когнитивные аспекты функционирования современной антропонимики (на примере наименований групп лиц) / А. В. Ходоренко. – Дніпропетровськ : Пороги, 2011. – 422 с.

СЛОВНИКИ ТА ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

11. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Словник української ономастичної термінології. – Харків : Ранок-НТ, 2012. – 256 с.
12. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. – М. : Наука, 1988. – Изд. 2-е, пер. и доп. – 189 с.

✧ ПАМ'ЯТИ ЄВГЕНІЯ СТЕПАНОВИЧА ОТИНА ✧